

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/niepodleglosc/87425,Wyzwolenie-Krakowa-Galicji-i-Slaska-Cieszynskiego.html>

Pierwsza warta polska na odwachu krakowskim. Widoczne polskie flagi wiszące na budynku, 31 października 1918 r. Fot. NAC

ARTYKUŁ

Wyzwolenie Krakowa, Galicji i Śląska Cieszyńskiego

OKRES HISTORYCZNY

(1918-1922) Odrodzenie Niepodległej

Autor: MARCIN CHORAŹKI 09.11.2021

Z inicjatywy polityków socjalistycznych, ludowych i narodowych 28 października 1918 r. powołało w Krakowie Polską Komisję Likwidacyjną. Postawiła sobie za cel przejęcie z rąk austriackich władzy w Galicji i na Śląsku

Cieszyńskim.

Prof. Andrzej Chwalba napisał w książce *Wielka wojna Polaków 1914-1918*, że

„decydujące [...] dla losów przyszłej Polski stały się działania polskich polityków w Galicji”.

Oprócz zabiegów politycznych na salonach w Wiedniu ważne były także lokalne inicjatywy działaczy społecznych i żołnierzy, aktywność mieszkańców miast i wsi na prowincji. Te zostały zainicjowane w Krakowie i Cieszynie. Do pierwszych ośrodków z polską administracją należał również Tarnów.

"Cegiełka na budowę Polski Ludowej (...) Ten tylko wyzwolin doczeka się dnia kto własną mocą wyzwolony (...)". Druk z 1922 r. ze zbiorów Biblioteki Narodowej

W oczekiwaniu na upadek monarchii zaborczych

„Jesienią 1918 r. klęska państw centralnych wydawała się przesądzona. Narastała atmosfera podniecenia nie tylko wśród polskich elit, lecz także wśród szerszych warstw społeczeństwa. Powszechnie oczekiwano, że wolna Polska poprawi los tysięcy. Zdecydowana większość aktywnych politycznie mieszkańców ziem polskich swoje nadzieje wiązała ze stronnictwami narodowymi i niepodległościowymi. Lojaliści przestali się liczyć”

- napisał prof. Chwalba.

25 października 1918 r. podczas obrad Reichstagu Wojciech Korfanty zażądał oddania przyszłemu państwu polskiemu ziem zagarniętych przez Prusy w trakcie zaborów, łącznie z Gdańskiem, który zamieszkiwali w większości Niemcy. Domagał się również oddania polskich powiatów „Śląska Górnego oraz Średniego”.

Najbardziej aktywne były jednak środowiska polityczne w Galicji. Śląsk Cieszyński akcja tworzenia polskich struktur administracyjnych objęła już w drugiej dekadzie października. Trzy największe siły społeczno-polityczne na tym terenie, a więc socjaliści, ewangelicy i katolicy powołali 19 października Radę Narodową Księstwa Cieszyńskiego z Tadeuszem Regerem, Janem Michejdą oraz ks. Józefem Londzinem na czele. Wszyscy oni byli posłami z tego okręgu do Rady Państwa w Wiedniu. Rada Narodowa uznała się część administracji odradzającej się Polski, a w nocy z 29 na 30 października ogłosiła się polską władzą państwową na terenie Księstwa Cieszyńskiego. Pojawiły się polskie flagi narodowe na gmachach publicznych, a austriackie wojskowe posterunki zostały rozbrojone.

Jerzy Szczurek (w centrum, na koniu) w czasie przysięgi Milicji Polskiej Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie. Źródło Wikimedia Commons (CC0 1.0)

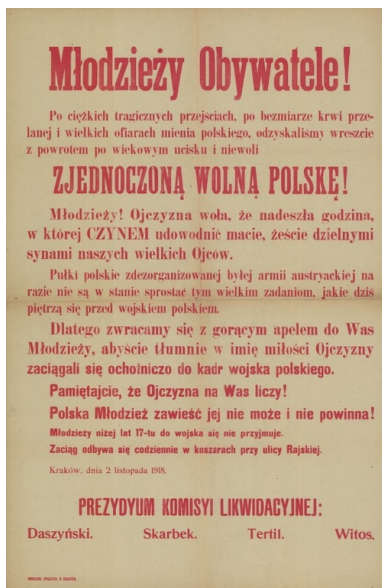
**Pochód Milicji Polskiej Śląska
Cieszyńskiego - Cieszyn 1918 r.
Źródło Wikimedia Commons (CC0
1.0)**

Zjednoczenie polityczne dla sprawy polskiej

Walka polityczna narastała, ale w Galicji żadna z opcji nie miała wystarczającej przewagi, by zdominować tworzone władze. Coraz mniejszy wpływ na sytuację w prowincji mieli konserwatyści, którzy starali się do końca pozostać wierni cesarzowi Karolowi I. Pozostali politycy zjednoczyli siły wokół inicjatywy przejęcia władzy od obumierającej monarchii austriackiej. Z inicjatywy polityków socjalistycznych, ludowych i narodowych 28 października w Krakowie, w Hotelu Saskim, 60 posłów do Rady Państwa powołało Polską Komisję Likwidacyjną. Dołączyli do niej ostatecznie konserwatyści i wspólnie podjęli uchwałę, że

„ziemie polskie w obrębie monarchii austro-węgierskiej nie należą już do państwa austriackiego”.

Oznaczało to, że zadaniem PKL będzie przejęcie władzy z rąk austriackich na terytorium Galicji i Śląska Cieszyńskiego oraz zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom. Członkowie komisji wyłonili prezydium z Wincentym Witosem i księdzem Józefem Londzinem z Cieszyna na czele, ale skład tego organu ulegał częstym zmianom. Siedziba prezydium została ulokowana w pałacu Krzysztofory. Komisja powołała własne organy administracyjne na prowincji, w tym straże obywatelskie i straże ziemskie, oraz Polską Komendę Wojskową z ppłk. Bolesławem Roją na czele. Ignacy Daszyński, który również należał do grona posłów inicjujących powstanie PKL podkreślił, że zadaniem PKL jest „uprzątnięcie gruzów panowania Austrii”.

Druk Polskiej Komisji Likwidacyjnej z 1918 r.

Od słów do czynów

Równocześnie w społeczeństwie polskim umacniały swą pozycję struktury konspiracji wojskowej, zrzeszone wokół Polskiej Organizacji Wojskowej, która poparcie zdobyła wśród harcerzy, młodzieży szkolnej i akademickiej, kolejarzy i robotników. Powstanie PKL oraz klęska wojsk państw centralnych na frontach I wojny światowej dla wszystkich stały się sygnałami do natychmiastowego działania. Z bronią w ręku pragnęli wyswobodzić Kraków spod władzy austriackiej. Problemem była jednak obecność 12-tysięcznego austriackiego garnizonu wojskowego, co niosło ze sobą ryzyko eskalacji walk, zniszczenia Krakowa i ofiar wśród cywilów.

**Pierwsza warta polska na
odwachu krakowskim. Od lewej
stoją Czesław Zajączkowski
(trębacz), Wilhelm Stec,
porucznik Jan Gawron, 31
października 1918 r. Fot. NAC**

**Polacy z armii austriackiej
składają przysięgę na odwachu
krakowskim, 31 października
1918 r. Fot. NAC**

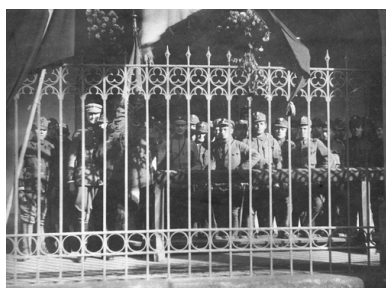
Przywódcą siatki konspiracyjnej w garnizonie krakowskim c.k. armii był por. Antoni Stawarz (awansowany wkrótce na kapitana), dowódca kompanii ckm przy batalionie asystencyjnym 93. pp, skoszarowanym w Podgórzu. Jesienią 1918 r. dysponował łącznie siłą trzech oficerów, dwóch kompanii piechoty (z wadowickiego 56. pp i tarnowskiego 57. pp), dwoma plutonami ckm oraz 40-osobowym oddziałem cywilów. 30 października, na wieść o proklamacji nowego państwa czechosłowackiego, Stawarz postanowił rozpocząć przewrót. Sprzeciwił się tym samym rozkazom ppłk. Roi, nakazującym czekać na wyniki rozmów politycznych.

Wieczorem tego dnia Stawarz zajął przy pomocy kolejarzy dworzec w Płaszowie, który stał się pierwszym oswobodzonym w Krakowie obiektem publicznym. Jak napisał Krzysztof Pięciak,

„Stawarz oznajmił pełniącym tam wartę żołnierzom Polakom, że w Krakowie wybuchła rewolucja, a polski rząd przejął władzę. Strzelcy przypięli do czapek biało-czerwone kokardy, rozbrojono pierwszych austriackich żołnierzy. Telegrafem rozesłano po całej Galicji wiadomość: «Rewolucja w Krakowie. Rząd polski przejął władzę. Wstrzymać wszystkie transporty, które by chciały wyjechać poza granice kraju,

skierować je na Kraków»”.

Następnego dnia nad ranem znalazł się w koszarach austriackich w Podgórzu, gdzie przy pomocy konspiratorów oraz uświadomionych w sytuacji żołnierzy czeskiego i śląskiego pochodzenia opanował cały kompleks budynków, tłumiąc w zarodku opór Niemców i Austriaków. Obietnica bezpiecznego powrotu do domu z zawieruchy wojennej przekonywała każdego. Następnie między godz. 10 a 11.30 żołnierze Stawarza rozbroili Austriaków pełniących wartę na odwachu na Rynku Głównym. Zdjęcia z tej tłumnej demonstracji „wybicia się na niepodległość Krakowa” uwieczniły pełnych euforii manifestantów, zgromadzonych wokół Ratusza. Trwające od 1846 r. panowanie cesarza zostało ostatecznie obalone bez jednego wystrzału.

Pierwsza warta polska na odwachu krakowskim, 31 października 1918 r. Fot. NAC

Nie tylko Kraków

Prawie w tym samym czasie, nocą z 30 na 31 października, polscy spiskowcy rozbroili c.k. żołnierzy i opanowali Tarnów. Zasadniczy udział mieli w tym żołnierze 20 c.k. pułku piechoty oraz członkowie lokalnych struktur POW, przy wsparciu władz miasta z burmistrzem Tadeuszem Tertilem na czele. Od wczesnych godzin porannych Tarnów był wolny, a komendantem miasta został polski Ormianin płk Kajetan Amirowicz.

W ciągu kolejnych dni podobne sceny rozegrały się w wielu miasteczkach i gminach wiejskich całej Galicji. PKL była zaskoczona skalą akcji i jej bezkrwawym charakterem. Najbardziej aktualnym zadaniem, które stanęło

przed członkami komisji, było stworzenie administracji i organów policyjnych, gwarantujących w okresie chaosu bezpieczeństwo mieszkańcom pierwszych wolnych skrawków przyszłej Polski.

COFNIJ SIĘ